

# VÁD ALÁ VONT VILÁG

## ELŐSZÓ BULTMANN 1938. MÁJUS 15-EI PRÉDIKÁCIÓJÁHOZ

HORVÁTH ORSOLYA

### ABSTRACT

#### *The world under judgement*

The following text is a sermon of Rudolf Bultmann preached on 15th May 1938, in Marburg. According to the introduction written by Orsolya Horváth, the relevance of this new translation is twofold: firstly, it seeks to enrich the reception history of Bultmann in Hungary, and secondly, it proposes to reconsider the issues raised by the sermon. The overall theme of the sermon is the God, Church and Society triangle, in a very specific historical situation. One of its key messages is that the existence of the Church is always in contrast with the World. The role of the Church is to question what is taken for granted in the World and thus to open a new way to the invisible Kingdom of God. The tool of all this is the preaching of the Word.

Rudolf Bultmann nem volt lelkész, de teológusi pályáján rendszeresen hirdetett igét. Miközben mindenekelőtt a demitologizálás programjának szószólójaként, egyúttal Heidegger filozófiájának híveként tartják számon – és így nem meglepő módon a konzervatív protestáns teológia részéről többnyire elutasításra talál<sup>1</sup> –, legtöbbször megfélekedezünk róla mint igehirdetőről. Pedig ha közelebbről is megismerjük Bultmann igehirdetéseit, akkor teológusi portréja olyan új vonásokkal gazdagodik, amelyek valamilyen mértékben kihatással lesznek a már megrajzolt képre is. Egyrészt

<sup>1</sup> Vö. SZIRTES András Bultmann hit-fogalmával foglalkozó doktori disszertációjának beszámolójával (idézi Reuss András: „Rudolf Bultmann – az igehirdető”. *Theologiai Szemle*, 2008/2. 90.): „Meglepődve tapasztaltam, hogy például saját közösségem egyik amerikai teológiai tanára óvott attól, hogy baptista teológusként ezzel a témával foglalkozzam. Indoklasként olyanokra hivatkozott, akik az ő munkásságát tanulmányozva, átvették gondolatait, és ez károsan hatott személyes hitéletükre.”

ezért tűztük ki célul, hogy Bultmann néhány igehirdetését lefordítjuk magyar nyelvre,<sup>2</sup> másrészt pedig azért, mert úgy véljük, hogy Bultmann prédikációiban megfogalmazott gondolatainak ma különös aktualitása van, így érdemesek az újragondolásra.

Bultmann igehirdetései mindenekelőtt az 1956-ban megjelent gyűjteményes kötetből ismerhetők meg.<sup>3</sup> Jelen igehirdetés is ebben a kötetben látott először napvilágot, és Marburgban, 1938. május 15-én hangzott el, a németországi nemzetiszocializmus őrvongásának közepette.<sup>4</sup> A magyarozott igeszakasz János evangéliuma 16. fejezetének 5–15. versei. Mivel a szövegben Isten–egyház–társadalom egymáshoz való viszonyának kérdésköre érzékenyen, átgondolt fogalomkészlettel és világos filozófiai alapokon kerül kifejtésre, úgy ítéltük meg, hogy az igehirdetés a valláseméleti kutatások számára is releváns.

A prédikáció már a textus magyarázatának elején középpontba helyezi azt a belátást, hogy a történelem eseményei – itt mindenekelőtt Krisztus halála – távolról sem mutatják meg minden esetben első látásra teljes valójukat. Ennek látásához, hangsúlyozza Bultmann Jézus búcsúbeszédei (Jn 13–17) nyomán, a Lélek közreműködésére van szükség, aki fel tudja nyitni a szemeket arra, ami nem látható. Bultmann már a nyitányban a jelen történelmi valóságára tekint: akármi történik is körülöttünk, annak valódi értelme nem közvetlenül hozzáférhető, és az események nem csupán annyit jelentenek, mint amennyinek első megközelítésre tűnnek, hiszen mögöttük – ahogyan Bultmann fogalmaz – a láthatatlan valóság húzódik meg. Ezeknek a belátásoknak hangsúlyos a hermeneutikai vetülete. Mindez ugyanis azt jelenti,

<sup>2</sup> Elsőként megjelent: BULTMANN, Rudolf: „A veszélyes ember. Prédikáció 1936. június 7-én”. Fordította: Dalotti Márk, Horváth Orsolya, Magyar Bálint, Pallós Áron, Uhri Bálint. Bevezetőt írta: Horváth Orsolya. *Theologiai Szemle* 2018/2. 113–119. Jelen közlemény a KRE BTK fordítócsoportjának második Bultmann igehirdetés-fordítása. [Ezúton is köszönjük Horváth Gézának a szövegben szereplő Hebbel versrészlet fordítását.]

Előzményként lásd Bultmann két magyar nyelven megjelent hitmélyítő írását: BULTMANN, Rudolf: „Karácsony” [1953]. Ford. Reuss András. *Lelkipásztor* (74) 1999/12. melléklet, 3–4.; valamint BULTMANN, Rudolf: „Mi az értelme a karácsony ünnepének ma?” [1964] Ford. Reuss András. *Lelkipásztor* (74) 1999/12. melléklet, 4–5. Ezen felül Bultmann igehirdetéseivel foglalkozó tanulmányt közöl REUSS András: „Rudolf Bultmann – az igehirdető”. *Theologiai Szemle* 2008/2. 90–92.; HORVÁTH Orsolya: „Bultmann reflexiói a nemzetiszocializmusra marburgi prédikációiban”. *Theologiai Szemle*, 2014/1. 9–15. (Másodközlés: GEDŐ Éva – SCHWENDTNER Tibor (szerk.): *Filozófia és nemzetiszocializmus. Értelmezések és kontextusok*. L'Harmattan, Budapest, 2016, 153–167.)

Míndemellett örömmel fedeztem fel, hogy online elérhető Bultmann 1943. december 12-ei igehirdetése is magyarul, amelyről ezidáig nem volt tudomásom: <http://ujnautilus.info/rudolf-bultmann-marburgi-predikacio>. Fordította: András Orsolya (Letöltés ideje: 2019. május 2.).

<sup>3</sup> BULTMANN, Rudolf: *Marburger Predigten*. Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1956.

<sup>4</sup> Uo. 48–59.

hogya ha az ember valóban érteni akarja azt, ami történik, akkor nem engedhet első benyomásainak vagy a kézenfekvő értelmezéseknek, hanem valahogyan ezek mögé kell hatolnia, mert egyedül Isten láthatatlan valósága felől tárulhat fel a történelmi események valódi arca. Bultmann tehát már az igehirdetés kezdetén arra hívja hallgatóit, hogy a történelmi jelen kapcsán helyezkedjenek kritikai pozícióba, így – ahogyan írja – „átlátnak majd annak jámborságán vagy hazugságán”.

Ezek a belátások azonban csak bevezetésül szolgálnak ahhoz, hogy Bultmann kifejtse nézeteit a keresztény egyház helyzetéről a világban. Szavai radikálisnak és elszántnak tűnnek, jóval erőteljesebbnek, mint például az 1936. június 7-én elhangzott prédikációjában, amelyet ezt megelőzőleg közöltünk magyar fordításban. Jézus Krisztus nem Führer, fogalmazza meg, amit persze meg is fordíthatnánk: bármely Führer nem Jézus Krisztus, nem megváltó, nem isten, mert, így Bultmann, míg egy Führer a világban mozog és ennek talaján válik új eszmék és célok hordozójává és népszerűvé, addig Jézus Krisztus vádolja a világot. E vád azonban a világért van, hogy lelepleződhessen számára saját gőgje, és felismerje, hogy nem elégséges önmagában.

„A világ hatalma háborzongató”, fejti ki Bultmann, mert általa e világ fejedelme igyekszik teljességre vinni uralmát az ember felett. Ez a hatalom azonban nem ragadható meg etikai kategóriákkal: ha azt mondjuk, ez a rossz, és eközben e világ talaját nem hagyjuk el, akkor nem jutunk el ennek a hatalomnak a valóságáig. Ezért teszi egyértelművé Bultmann, hogy a világ hatalma nemcsak az amorális embereken uralkodhat, hanem a morális embereken is. Minden bizonnyal éppen ebben rejlik hatékony működésének a záloga. Ám a mindenható Isten és e látható világ fejedelme között csak abban a tekintetben áll fenn küzdelem, hogy az egyes ember mely valóság alattvalója lesz. Nem két egyenrangú fél egymásnak feszüléséről van tehát szó, mintha a jó küzdene a rosszal, hiszen a harc már eldőlt, Isten az Úr. Bultmann minden bizonnyal azért helyez nagy hangsúlyt ezekre a belátásokra, és azért tudatosítja a hallgatóban, hogy e világ fejedelmének uralma alatt is lehet erkölcsi értelemben véve jó embernek lenni, hogy rámutasson arra, hogy erkölcsi kategóriáink már eleve ezen uralom alá vetettek, így segítségükkel az nem leírható és nem leleplezhető.<sup>5</sup>

Bultmann prédikációja tehát az egyes emberért folyó kozmikus harcról tudósít. Ugyanis a világ nem tűri, hogy az ember ki akarja vonni magát befolyása alól, ezért a vele szembe fordulókat gyűlöli és üldözi. Bultmann az egyház helyzetét is ennek

<sup>5</sup> Hasonló gondolatokat fejteget Bonhoeffer is 1940-ben, amikor az elméleti etikus vakságát szembeállítja az Istenben bízó tisztánlátásával: bár ugyanazzal a valósággal találkozik mindkettő, az elméleti etikus előtt az lényege szerint mégis rejtve marad. Úgy tűnik, Bonhoeffer számára ebben a részletben az elméleti etikus nem az, aki csak gondolkodik az erényes cselekvésről, de nem tesz semmit, hanem az a praktikus ember, akinek a normái elméleti belátásokban alapozódnak meg, nem pedig Istenben. Így ez esetben az elméleti az isteni ellentétpárjaként jelenik meg. (BONHOEFFER, Dietrich: *Etika*. Ford. Visky S. Béla, EXIT, Kolozsvár, 2015. 52–57.)

alapján határozza meg a világban. „A keresztény egyház léte a világban már önmagában is protestálás a világgal szemben”, mondja, „ezért tartja a világ az egyházat idegen testnek, és amennyiben az egyház nem igazodik a világ hatalmi céljaihoz és adottságaihoz, úgy szembesülni fog a feldühödött világ hatalmával.” Bultmann természetesen az egyház ideális képét festi ily módon elénk, hiszen miközben ezek a szavak hangzanak, a német protestáns egyház jelentős része a német keresztények zászlaja alatt menetel, hálát adva Istennek Hitlerért. Bultmann igehirdetése tükröt tart a nemzetiszocializmussal egybekelő protestáns egyházrész elé, és így természetesen minden kor egyháza elé, amely a politikai hatalomnak rendeli alá krisztusi küldetését.

Hiszen, folytatja Bultmann, a győzelem, a siker nem azonos az igazsággal. A világ ugyan úgy gondolkodik, hogy ami sikeres, nyilván igaz, ám – érvel Bultmann – az Újszövetség tanítása szerint ez rendszerint épp fordítva van. Krisztus halála a világ szerint teljes kudarc, Isten láthatatlan világa felől nézve viszont győzelem.<sup>6</sup> A keresztény egyház pedig ezzel a látható világban vereséget szenvedett Krisztussal vállal sorsközösséget. Szolgálat a világban ezért épp a világgal szembeni protestálás, a világ emlékeztetése arra, hogy nem elégséges önmagában – ahogyan Bultmann megfogalmazza –, nem pedig a világ kiszolgálása.

A világtörténelem nem Krisztus által irányított történelem, szögezi le Bultmann. A második világháború kitörésének küszöbén állva az első világháborúra emlékeztet, hogy felmutassa annak az értelmezésnek a lehetetlenségét, hogy az emberi történelem a Lélek irányítása alatt áll.<sup>7</sup>

A világ önteltségét egyvalami töri meg és leplezi le: Krisztus keresztény egyház által hirdetett szava. E szó „nem hagy nyugtot” a világnak, ingerli és bosszantja őt. Így az igehirdetés végül a reménységnek azzal a bizonyosságával zárul, hogy Isten szava már megtörte e világ fejedelmének hatalmát, még ha ez a látható világban nem is nyilvánvaló. A demitologizálás programját meghirdető Bultmann e történelmi viharok sűrűsödésében elhangzó prédikációjában reményét egyedül az ige erejére alapozza.

\*\*\*

<sup>6</sup> Vö. Bonhoeffer *Etikájának* leírásával a sikerről: i. m. 60–62.

<sup>7</sup> Világtörténelem és üdvtörténet bonyolult kapcsolatának kérdéséhez lásd mindenekelőtt Löwith átfogó elemzését 1949-ből: LÖWITH, Karl: *Világtörténelem és üdvtörténet*. Ford. Boros Gábor és Miklós Tamás, Atlantisz, Budapest, 1996. Különösen 235–242. és 243–261. Vö. Bultmann későbbi, 1955-ös előadássorozatával: BULTMANN, Rudolf: *Történelem és eszkatológia*. Ford. Bánki Dezső, Atlantisz, Budapest, 1994.